

## بررسی پیامدهای ادغام بافت‌های روستایی در شهر (مطالعه موردی: شهر میاندوآب)

رحیم سرور\* - دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهر ری، گروه جغرافیا، شهر ری، ایران  
پروین چتر- دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و  
تحقیقات تهران، تهران، ایران  
شمس‌اله کاظمی‌زاد- دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان،  
سیستان و بلوچستان ایران.

دریافت مقاله: ۹۱/۲/۲۶

پذیرش نهایی: ۹۱/۹/۲۵

### چکیده

در ایران یکی از موارد مهم توسعه شهرنشینی، گسترش فیزیکی شهرها و روستاها به سوی یکدیگر است که سبب ادغام سکونتگاه‌های روستایی در شهر می‌شود. ادغام روستا در شهر، پیامدهای مثبت و منفی زیادی در روستای ادغامی و شهر بر جای می‌گذارد. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی پیامدهای ادغام روستا در شهر با روش توصیفی - تحلیلی به تبیین آثار و پیامدهای کالبدی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی حاصل از ادغام روستاهای مورد مطالعه در شهر میاندوآب می‌پردازد. برای جمع‌آوری داده‌ها از دو روش اسنادی و پیمایشی استفاده شده است. روش پیمایشی با بهره‌گیری از مصاحبه، مشاهده و تکمیل پرسش‌نامه توسط ۲۶۰ خانوار در هشت سکونتگاه ادغامی شهر میاندوآب انجام پذیرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین مزایای ادغام روستا در شهر در بعد کالبدی است و کمترین مزیت آن در بعد اقتصادی، حال آن که برعکس، بیشترین معایب ادغام روستا در شهر در بعد اقتصادی و کمترین آنها در بعد کالبدی است. این موضوع مشخص می‌کند که تأثیر ادغام روستا در شهر در تغییرات کالبدی و افزایش خدمات شهری در سکونتگاه ادغامی بیشتر از ابعاد دیگر بوده و در زمینه مزایای ادغام روستا در شهر از بعد کالبدی، اتفاق نظر بیشتری در بین مسئولان و خانوارهای نمونه وجود دارد. نتایج نشان می‌دهد با وجود این که اکثر پاسخ‌گویان اظهار داشته‌اند آثار و پیامدهای مثبت ادغام روستایشان در شهر بیش از آثار و پیامدهای منفی است و از آن رضایت دارند ولی هنوز این اقدام نتوانسته به تمامی انتظارات ساکنان جامعه عمل بپوشاند. به نظر می‌رسد برای ایجاد و استقرار بسترهای لازم برای توسعه در نواحی مشابه همزمان با فرایند ادغام روستا در شهر ایجاد بسترهای قانونی و حمایت از سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی و رونق کسب و کار ضروری است.

واژگان کلیدی: ادغام، بافت‌های روستایی، توسعه فیزیکی شهر، شهر میاندوآب.



## ۱. مقدمه

توسعه فضایی شهری در ایران طی چند دهه اخیر، به طور عمده به سه شکل رشد سریع شهرها به نواحی پیرامونی و روستاهای اطراف به صورت ادغام روستا در شهر، رشد شهرها در ارتفاع و ایجاد شهرهای جدید بوده است (طاهرخانی و رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۳: ۱۱۰). توسعه سکونتگاه‌های انسانی و بوجود آمدن یک سیستم و شبکه سکونتگاهی مناسب در فرآیند توسعه می‌تواند به عدالت فضایی، کم شدن فاصله شهر و روستا، تقویت پیوند شهر و روستا و سرانجام ادغام آنها و تحول در شرایط اقتصادی، اجتماعی، کالبدی منجر شده و در نهایت توسعه همه جانبه و پایداری را به وجود آورد (صادقی طاهری، ۱۳۸۷: ۱). بر این اساس روستاها در فرآیند تحول خود در برهه‌ای از زمان ظهور یافته، رشد نموده، مدت‌های طولانی به حیات خود ادامه داده، در این فرآیند بعضی از آنها با ادغام با روستاهای دیگر و یا ادغام در درون شهرها و یا افزایش جمعیت دوره حیات جدیدی را به نام شهر شروع نموده‌اند و بعضی نیز همچنان به عنوان یک سکونتگاه روستایی ادامه حیات داده‌اند. گروه دیگری از روستاها با تغییر شرایط اقتصادی - اجتماعی جامعه و تحولات فناوری، دوران افول را در پیش گرفته و به مرور با کاهش جمعیت مواجه (در معرض تخلیه جمعیت) می‌باشند. بعضی از روستاهای گروه اخیر با سپری نمودن دوران پیدایش، رشد و توسعه با افول مواجه شده و جمعیت خود را به طور کامل از دست می‌دهند (فیروزنیا و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۵). در این میان تعدادی از سکونتگاه‌ها با تقویت و افزایش کارکرد خود سایر سکونتگاه‌ها را به خود وابسته کرده و از رشد و گسترش قابل توجهی نیز برخوردار شده‌اند (گلی، ۱۳۸۳: ۲).

در برخی موارد نوع شکل‌گیری، تقویت نهادهای اقتصادی و اجتماعی، افزایش جمعیت، قرار گرفتن در مرکز مبادلات و مراودات اجتماعی و اقتصادی در یک بستر جغرافیایی و همجواری با شهر، روستا را به طور رسمی به جزئی از شهر تبدیل می‌کند. در این وضعیت ممکن است که روستا کاملاً در شهر ادغام شده و ماهیت شهری یابد و یا همچنان با حفظ ماهیت روستایی در حاشیه و یا حتی در درون شهر به حیات خود ادامه دهد. بدین ترتیب این سکونتگاه ممکن است طیفی از ماهیت شهری کامل تا روستایی کامل را داشته باشد. بررسی و ارزیابی پیشینه پژوهش‌هایی که در ایران و دیگر کشورها دربارهٔ آثار و پیامدهای ادغام روستا در شهر و گسترش شهر به سمت پیرامون پرداخته‌اند، نشان می‌دهد که آثار و پیامدهای ادغام روستاها در شهرها به عنوان یکی از فرآیندهای اساسی تحول سکونتگاه‌ها از اهمیت زیادی برخوردار بوده است. لیکن پژوهش مستقلی جهت بررسی آثار و پیامدهای ادغام روستا در شهر انجام نشده است و ضروری است که با توجه به اجرای سیاست ادغام روستاها در شهر که با اهداف خاصی همچون؛ دستیابی شهر به فضای بیشتر، ایجاد پیوند میان شهر و روستا و افزایش امکانات در سکونتگاه‌های ادغامی، به اجرا درمی‌آید، تحقیقات بیشتری انجام شود. در این پژوهش نیز شهر میاندوآب و روستاهای پیرامونی واقع در محدوده خدماتی آن مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند و سعی شده است با بررسی آثار و پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی ادغام ۸ روستای قره‌ورن، تقی‌آباد، ولی‌آباد، بهی‌کندی، وکیل‌کندی، بشیرکندی، ابراهیم‌نایب‌کندی و یوزباش‌کندی که در شهر میاندوآب ادغام شده‌اند، به این موضوع پرداخته شود. رضایت ساکنان بعد از ادغام در شهر نیز مشخص شود. بر این اساس فرضیه‌های زیر طرح و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد:

- به نظر می‌رسد آثار مثبت ادغام روستاها در میاندوآب بیش از آثار منفی آن است.

- به نظر می‌رسد بین میزان ادغام روستا در شهر (از نظر ابعاد کالبدی، اقتصادی و اجتماعی) و فاصله روستای ادغامی تا مرکز شهر و جهت توسعه برنامه‌های توسعه شهر (مسیر توسعه فیزیکی - کالبدی) رابطه معنی‌داری وجود دارد.

## ۲. مروری بر ادبیات تحقیق

بررسی و شناسایی جریان‌ات بین شهر و روستا نقش مهمی در مطالعه سکونتگاه‌های گوناگون دارد. در این ارتباط مطالعات نظری متعددی ارائه شده است که استفاده از این مطالعات می‌تواند دستیابی به الگوی مورد نظر را در چارچوبی روشن‌تر و بنایی مستحکم‌تر فراهم سازد. تاکنون در زمینه بررسی تعامل شهر و روستا نظریه‌های متعددی ارائه شده است. هر چند در نگاه اول شاید نتوان نظریه‌ای را پیدا نمود که موضوع ادغام روستا در شهر را به طور کامل تبیین نماید ولی می‌توان با بهره‌گیری از نظریه‌های موجود بخشی از ابعاد مسأله را تبیین نمود. با توجه به کنکاش به عمل آمده نظریه‌های مورد بررسی را می‌توان به سه دسته تقسیم نمود:

نظریات تبیین‌کننده شکل‌گیری ادغام روستا در شهر؛ بر این اساس نظریاتی همچون نظریه پیوند متقابل شهر و روستا (Tacoli, 1998)، توسعه فیزیکی شهر، ساخت چند هسته‌ای (ساعدلو، ۱۳۵۲: ۱۴-۱۰)، مرکز و پیرامون (مهندسان مشاور DHV هلند، ۱۳۷۱: ۴۴)، قطب رشد (صرافی، ۱۳۷۷: ۱۱۴). با بکارگیری این گروه از نظریات می‌توان تا حدودی فرایند شکل‌گیری ادغام روستا در شهر را تبیین نمود.

نظریات تبیین‌کننده عوامل مؤثر بر میزان ادغام روستا در شهر؛ در این دسته عمدتاً در گروه نظریات واگرایی و همگرایی اجتماعی به نظریاتی اشاره می‌شود که به نوعی زمینه‌ساز ادغام روستا در شهر بودند. به‌طوری‌که با استفاده از این‌گونه از نظریات میزان ادغام روستا در شهر (کامل، متوسط و ضعیف) سنجیده می‌شوند که شامل نظریه‌های نظریه تقابل، نظریه وفاق و کارکردگرایی (افروغ، ۱۳۷۷: ۱۶۹-۱۶۸) است. این گروه از نظریات که بر پایه روابط اجتماعی استوارند نحوه تعامل سکنه سکونتگاه ادغامی با شهر را مشخص نموده و با بهره‌گیری از آنها می‌توان میزان ادغام روستاها در شهر را تعیین نمود.

نظریات تبیین‌کننده پیامدها و آثار ادغام روستا در شهر؛ در گذشته رشد و گسترش شتابان پیکره شهرها و ادغام روستاهای پیرامونی در آن و همگام شدن این روند با ورود تفکرات و ایدئولوژی‌های غیرومی، شهرها را به سوی توسعه نابسامان و بدون برنامه‌ریزی در جهت از دست دادن شخصیت و هویت دیرینه خود پیش می‌برد این در حالی است که امروزه در فرآیند توسعه شهری بر ارزش‌های نظیر کیفیت محیط شهری و توسعه پایدار تأکید فراوان می‌شود. بدین ترتیب نظریاتی همچون: نظریه ساخت قطاعی (پاپلی یزدی و رجبی سناجرودی، ۱۳۸۲: ۷۵)، نظریه توسعه پایدار (بدری، ۱۳۸۰: ۲۴) می‌تواند در تبیین آثار و پیامدهای ادغام روستا در شهر مفید باشد. با توجه به نظریه‌های ارائه شده، در این تحقیق توسعه پایدار به عنوان منبای تئوریک تحقیق مورد پذیرش قرار می‌گیرد و می‌توان از آن به عنوان بستری مناسب برای تبیین آثار و پیامدهای ادغام روستاهای ادغامی در شهر میاندوآب استفاده نمود. تا زمینه‌های لازم را برای اصلاح فرآیند ادغام و تقویت آثار و پیامدهای مثبت و کاهش آثار و پیامدهای منفی فراهم شود.

### ۳. روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق با هدف ارزیابی پیامدهای ادغام روستا در شهر با روش توصیفی - تحلیلی به تبیین آثار و پیامدهای حاصل از ادغام روستاهای مورد مطالعه در شهر میاندوآب می‌پردازد. بنابراین از دو روش اسنادی و میدانی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. روش اسنادی شامل شناخت وضع موجود بوده و به بررسی، تبیین و ارزیابی وضع موجود می‌پردازد. هدف از به کارگیری این روش شناخت مؤلفه‌های تأثیرگذار بر فرآیند ادغام و بررسی تطبیقی اثرات و پیامدهای ادغام روستا در شهر، به تفکیک سکونتگاه‌های ادغامی می‌باشد و در نهایت با کشف نارسایی‌ها و موانع موجود زمینه برای بهبود فرآیند ادغام و تقویت آثار و پیامدهای مثبت و کاهش آثار و پیامدهای منفی در منطقه مورد مطالعه فراهم شود. در تحقیق میدانی از روش پیمایشی، مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه (روستا، مسئولان و خانوار ساکن) استفاده شده است. اطلاعات بدست آمده از خانوارهای روستاهای ادغامی با استفاده از SPSS و آمار توصیفی و تحلیل آماری آزمون T، مورد تحلیل قرار گرفته است.

جدول ۱. درصد و تعداد پاسخ‌گویان در روستاهای ادغامی مورد مطالعه

روستاهای ادغام شده	تعداد خانوار جامعه آماری	تعداد خانوار نمونه	درصد
قره‌ورن	۲۰۵۰	۷۰	۲۷
تقی‌آباد	۱۱۴۰	۴۵	۱۷/۳
ولی‌آباد	۱۰۶۰	۴۰	۱۵/۴
بهی‌کندی	۵۱۰	۲۵	۹/۶
وکیل‌کندی	۸۵۰	۴۰	۱۵/۴
بشیرکندی	۵۲۰	۲۰	۷/۷
ابراهیم‌نایب‌کندی	۱۹۰	۱۰	۳/۸
یوزباش‌کندی	۱۹۰	۱۰	۳/۸
کل	۱۲۲۰۰	۲۶۰	۱۰۰

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۰

جمعیت سکونتگاه‌های ادغامی در شهر میاندوآب در سال ۱۳۸۵، ۱۲۲۰۰ خانوار برآورد می‌شود. که جامعه آماری تحقیق را نیز تشکیل می‌دهد. از بین آنها تعداد ۲۶۰ خانوار با استفاده از فرمول کوکران و بر اساس رویه‌های مورد تأیید آماری به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. این بررسی براساس یافته‌های حاصل از پرسش‌نامه محقق ساخت انجام پذیرفته است. تعداد اعضای نمونه در بین سکونتگاه‌های ادغامی برمبنای روش نمونه‌گیری وزنی مشخص شدند و درون هر سکونتگاه اعضای نمونه بر اساس نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند.

### ۴. محدوده مورد مطالعه

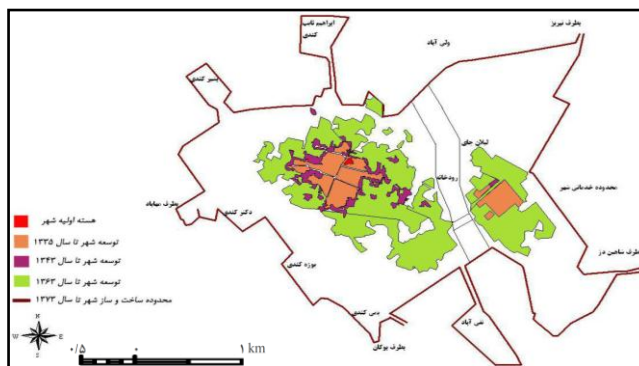
شهر میاندوآب به عنوان مرکز شهرستانی به همین نام در استان آذربایجان غربی در مختصات جغرافیایی  $36^{\circ}57'$  تا  $36^{\circ}59'$  عرض شمالی و  $49^{\circ}4'$  تا  $49^{\circ}8'$  طول شرقی و در ارتفاع ۱۳۰۰ متر از سطح آب‌های آزاد قرار گرفته است (سرور، ۱۳۸۳: ۲۱). میاندوآب در سال ۱۳۳۵ شهری کوچک با جمعیت ۱۴۷۹۶ نفر در قالب ۳۴۲۰ خانوار ساکن با بعد  $4/33$  نفر بوده است که در سال‌های

۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ جمعیت آن به ترتیب به: ۲۱۸۴۷، ۳۲۷۱۹، ۵۹۵۵۱، ۹۰۱۴۱، ۱۱۲۹۳۳ نفر افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۸۵-۱۳۳۵). بر اساس آمار ۱۳۳۵ مساحت میاندوآب ۸۴ هکتار بوده و بدین ترتیب تراکم شهری در سال مذکور حدود ۱۷۶ نفر در هکتار برآورد شده است. طی سال‌های ۸۵-۱۳۳۵ گسترش فیزیکی شهر از روند تقریباً سریع‌تری نسبت به رشد جمعیت برخوردار بوده است و تراکم شهر از ۱۷۶ نفر در هکتار به ۶۲/۵ نفر در هکتار کاهش می‌یابد که بیانگر رشد تداوم گسترش افقی نسبی با سرعت تقریباً بالایی است (جدول ۱). توسعه سریع شهر در فاصله دهه ۶۰ تا ۸۰ موجب ادغام ۸ روستای پیرامونی در این شهر شده است (شکل ۱) که زمینه بروز معضلات زیست محیطی، قرارگیری بافت‌های روستایی در بافت شهری، تخریب و تغییر کاربری اراضی کشاورزی و افزایش سریع قیمت زمین را فراهم ساخت (سرور، ۱۳۸۳: ۲۱).

جدول ۲. تحول جمعیت، مساحت و تراکم شهری میاندوآب طی سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

سال	مساحت (H)	جمعیت (نفر)	درصد رشد	درصد رشد جمعیت	تراکم جمعیت
۱۳۳۵	۸۴	۱۴۷۶۷	-	-	۱۷۶
۱۳۴۳	۱۲۶	۱۸۷۶۷	۵/۲	۳	۱۴۹
۱۳۶۵	۳۹۹	۵۹۵۵۱	۴	۵/۴	۱۹۹
۱۳۷۵	۱۲۱۰	۹۰۱۴۱	۱۵	۴/۲	۷۴/۵
۱۳۸۵	۱۸۰۶/۹	۱۱۲۹۳۳	۴/۱	۲/۳	۶۲/۵

منبع: مهندسی مشاور زیستا، ۱۳۸۰ و شهرداری میاندوآب ۱۳۹۰



شکل ۱. مراحل رشد و توسعه فیزیکی شهر میاندوآب (منبع: مهندسی مشاور زیستا، ۱۳۸۰)

## ۵. یافته‌ها

### ۵-۱. عوامل مؤثر بر ادغام روستا در شهر

گسترش فیزیکی شهر از یک سو و جذب جمعیت مهاجر به روستاهای حاشیه شهر و توسعه فیزیکی روستاهای مذکور به سوی شهر به مرور سبب ادغام روستاهای مذکور در شهر می‌شوند. در این فرآیند عواملی همچون فاصله کم روستا تا شهر، دسترسی آسان به شهر و شبکه اصلی حمل و نقل و گسترش ارتباطات، موقعیت روستا، سیاست دولت، توسعه فیزیکی شهر، گستردگی روابط میان روستای پیرامونی با شهر، افزایش زیرساخت‌ها در حاشیه شهر، شهرگرایی روستاهای پیرامونی، وضعیت آب و هوای مطلوب، وجود استعداد رشد و توسعه داخل روستاها نیز نقش دارند. این عوامل

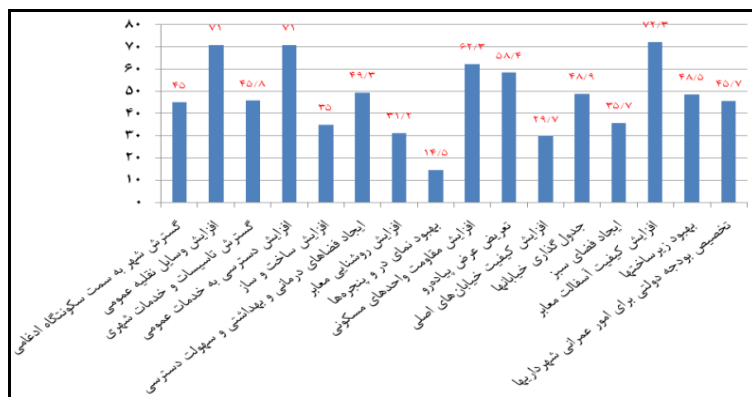
را می‌توان در سه گروه عوامل: کالبدی، عوامل اجتماعی- فرهنگی و عوامل اقتصادی دسته‌بندی نمود. عوامل کالبدی شامل: توسعه فیزیکی شهر (ظاهری، ۱۳۸۷: ۲۲۰)، گسترش شبکه حمل و نقل و ارتباطات (نظری، ۱۳۸۳: ۱۹۰)، موقعیت روستا و شهر و فاصله روستا از شهر است (رهنمایی، ۱۳۶۹: ۳۸). عوامل اجتماعی- فرهنگی شامل گستردگی روابط میان روستای پیرامونی با شهر، شهرگرایی روستاهای پیرامون شهر (Pacione, 1985: 183)، تمایل به شهر شدن (خاکساری، ۱۳۸۷: ۱۳۳)، مهاجرت روستاییان به شهر (مهدوی، ۱۳۸۲: ۱۴۲)، وجود استعداد رشد در سکونتگاه‌های ادغامی، (رضوانی، ۱۳۸۲: ۱۱۲). قوانین و مقررات ساخت و ساز شهری (ضیاءتوانا و امیرانتخابی، ۱۳۸۶: ۱۲۵) و سیاست‌های دولت و مسئولان محلی (رهنمایی، ۱۳۷۳: ۱۴۰) می‌باشد. عوامل اقتصادی نیز شامل افزایش زیرساخت‌ها در حاشیه شهر است (ظاهری، ۱۳۸۷: ۱۸۳). در این جا برای انجام تحقیق با بررسی ادبیات مربوطه از متغیرهای متعددی به تفکیک ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی - محیطی به شرح جدول (۲) بهره گرفته شده است.

جدول ۳. متغیرهای کالبدی، اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی تحقیق

متغیر اصلی	متغیر فرعی	ابعاد
تغییر کاربری اراضی	تغییر اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی	کالبدی
	تغییر میزان کاربری صنعتی	
	تغییر میزان کاربری خدماتی	
	تغییر میزان کاربری مسکونی	
وضعیت امکانات و خدمات زیربنایی و روبنایی وضعیت دسترسی به خدمات کیفیت دسترسی	اب لوله‌کشی بهداشتی	کالبدی
	مخابرات	
	راه ارتباطی	
	وضعیت حمل و نقل	
	زیباسازی معابر	
	بانک	
	فضای سبز	
	انواع خدمات آموزشی	
	اداری	
	بهداشتی- درمانی	
فضاهای تفریحی و ورزشی		
اشتغال	فرصت‌های شغلی جدید، فرصت شغلی برای بانوان	اقتصادی
	میزان رضایت از شغل	
میزان بهره‌مندی از منابع تولیدی	ثبات شغلی	اقتصادی
	تغییرات درآمدی	
	تغییر قیمت زمین	
	میزان مالکیت اراضی	
	مالکیت آب	
	دستیابی به منابع مالی	
	ابزار و ادوات تولید	
	میزان مصرف محصولات کشاورزی	
	میزان مصرف محصولات تولیدی (خود مصرفی)	
	مصرف محصولات غیرتولیدی	
تغییر شیوه زندگی	گرایش به استفاده از کالاها و وسایل تجملی	اجتماعی - فرهنگی
	کاهش انگیزه فعالیت در عرصه کشاورزی	
	تغییر در نوع نگرش مردم نسبت به شیوه زندگی	
تغییر میزان مهاجرت و انگیزه ماندگاری	تغییر انگیزه جوانان جهت سکونت و اشتغال در سکونتگاه	اجتماعی - فرهنگی
	تغییر در مهاجرت روستاییان به شهرها	
میزان انسجام اجتماعی	انسجام درونی (جمعیت ادغامی) و انسجام با جمعیت شهر با مؤلفه‌هایی از جمله: روابط اجتماعی با مردم بومی، برقراری رابطه فامیلی (گرفتن عروس یا داماد)، کمک و همیاری در امور، شرکت در مراسم عمومی (اعیاد مذهبی و جشن / عزاداری)	اجتماعی

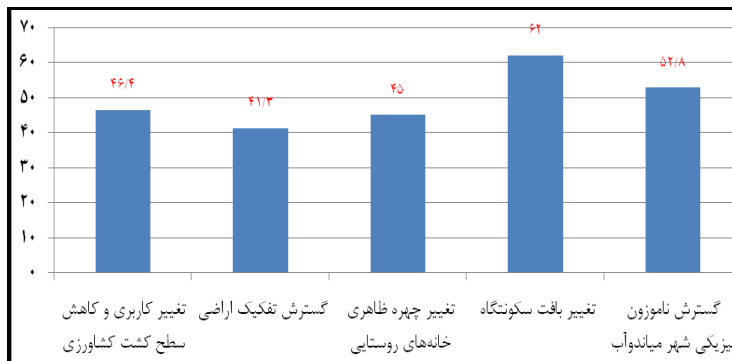
## ۲-۵. آثار و پیامدهای ادغام روستاها در شهر میاندوآب ۱-۲-۵. پیامدهای کالبدی

پیامدهای مثبت کالبدی ادغام روستاها در شهر میاندوآب را از نظر اعضای جامعه نمونه می‌توان به شرح زیر بیان نمود. گسترش شهر به سمت سکونتگاه ادغامی ۴۵ درصد، افزایش وسایل نقلیه عمومی ۷۱ درصد، گسترش تأسیسات و خدمات شهری ۴۵/۸ درصد، افزایش دسترسی به خدمات عمومی ۷۱ درصد، افزایش ساخت و ساز ۳۵ درصد، ایجاد فضاهای درمانی و بهداشتی و سهولت دسترسی به آن ۴۹/۳ درصد، افزایش روشنایی معابر ۳۱/۲ درصد، بهبود نمای در و پنجره‌ها ۱۴/۵ درصد، افزایش مقاومت واحدهای مسکونی ۶۲/۳ درصد، تعریض عرض پیاده‌روها ۵۸/۴ درصد، افزایش کیفیت خیابان‌های اصلی ۲۹/۷ درصد، جدول‌گذاری خیابان‌ها ۴۸/۹ درصد، ایجاد فضای سبز ۳۵/۷ درصد، افزایش کیفیت آسفالت معابر ۷۲/۳ درصد، بهبود زیرساخت‌ها ۴۸/۵ درصد، تخصیص بودجه دولتی برای امور عمرانی شهرداری‌ها ۴۸/۷ درصد است (شکل ۲).



شکل ۲. پیامدهای مثبت کالبدی ادغام روستاها در شهر میاندوآب از نظر پاسخ‌گویان

از جمله پیامدهای منفی کالبدی ادغام روستاها در شهر میاندوآب را از نظر اعضای جامعه نمونه می‌توان به کاهش سطح زیر کشت کشاورزی و تغییر کاربری آن ۴۶/۴ درصد، گسترش تفکیک اراضی ۴۱/۳ درصد، تغییر چهره ظاهری خانه‌های روستایی ۴۵ درصد، تغییر بافت سکونتگاه ۶۲ درصد، گسترش ناموزون فیزیکی شهر میاندوآب ۵۲/۸ درصد اشاره نمود (شکل ۳).

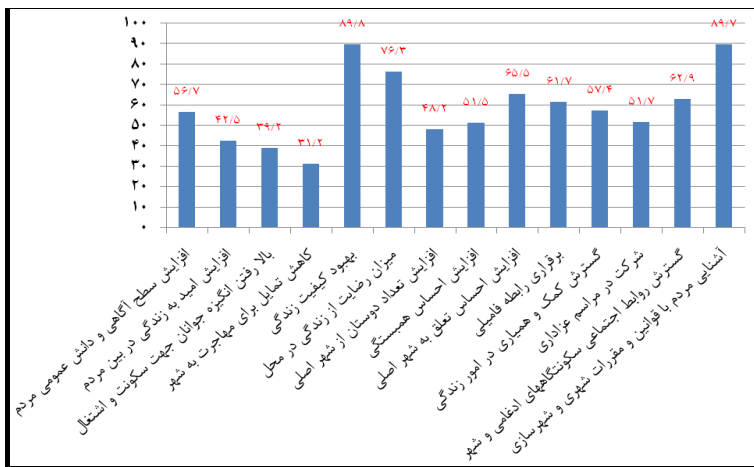


شکل ۳. پیامدهای منفی کالبدی خانه‌های ادغام روستاها در شهر میاندوآب از نظر پاسخ‌گویان



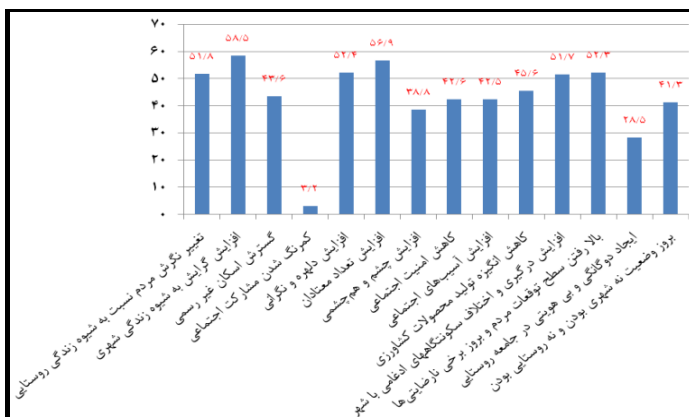
### ۵-۲-۲. پیامدهای اجتماعی

از پیامدهای مثبت اجتماعی ادغام روستاها در شهر میاندوآب، می‌توان به مواردی چون افزایش سطح آگاهی و دانش عمومی مردم ۵۶/۷ درصد، افزایش امید به زندگی در میان مردم ۴۲/۵ درصد، بالا رفتن انگیزه جوانان برای سکونت و اشتغال در شهر ۳۹/۲ درصد، کاهش تمایل مهاجرت به شهر ۳۱/۲ درصد، بهبود کیفیت زندگی ۸۹/۸ درصد، میزان رضایت از زندگی ۷۶/۳ درصد، افزایش تعداد دوستان همبستگی ۴۸/۲ درصد، افزایش احساس همبستگی ۵۱/۵ درصد، افزایش احساس تعلق به شهر اصلی ۶۵/۵ درصد، بروز رابطه فامیلی ۶۱/۷ درصد، گسترش کمک و همیاری در امور زندگی ۵۷/۴ درصد، شرکت در مراسم عزاداری ۵۱/۷ درصد، گسترش روابط اجتماعی سکونتگاه‌های ادغامی و شهر اصلی ۶۲/۹ درصد، آشنایی مردم با قوانین و مقررات شهری و شهرسازی ۸۹/۷ درصد اشاره نمود (شکل ۴).



شکل ۴. پیامدهای مثبت اجتماعی - فرهنگی ادغام روستاها در میاندوآب از نظر پاسخ‌گویان

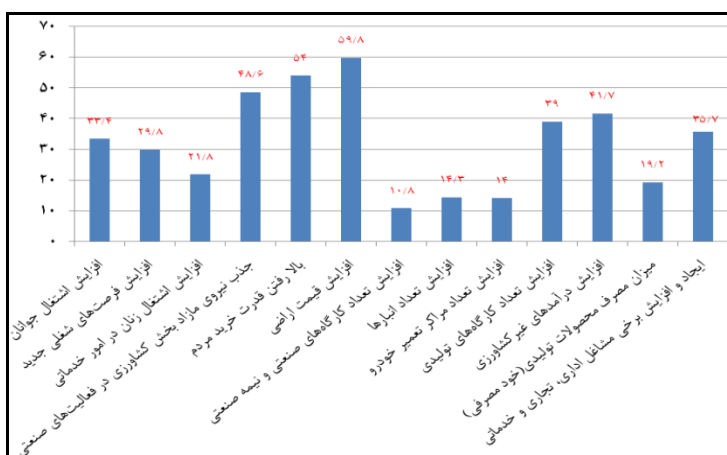
از پیامدهای منفی اجتماعی ادغام روستاها در شهر میاندوآب، می‌توان به مواردی چون؛ افزایش تغییر نگرش مردم نسبت به شیوه زندگی روستایی ۵۱/۸ درصد، افزایش میزان گرایش به شیوه زندگی شهری ۵۸/۵ درصد، گسترش اسکان غیررسمی (افزایش ساخت و ساز بدون نظارت شهرداری) ۴۳/۶ درصد، کم‌رنگ شدن مشارکت اجتماعی ۳۴/۲ درصد، افزایش دلهره و نگرانی ۵۲/۴ درصد، افزایش تعداد معترضان ۵۶/۹ درصد، افزایش چشم و هم‌چشمی ۶۱/۸ درصد، کاهش امنیت اجتماعی ۳۸/۶ درصد، افزایش آسیب‌های اجتماعی ۴۲/۵ درصد، کاهش انگیزه تولید محصولات کشاورزی ۴۵/۶ درصد، افزایش درگیری و اختلاف سکونتگاه‌های ادغامی با اهالی میاندوآب ۵۱/۷ درصد، بالا رفتن سطح توقعات مردم ۵۲/۳ درصد، عدم امکان برآوردن آنها و نهایتاً بروز برخی نارضایتی‌ها در سطح جامعه ۳۷/۷ درصد، ایجاد دوگانگی و بی‌هویتی در جامعه روستایی ۲۸/۵ درصد و وضعیت نه شهری و نه روستایی بودن ۴۱/۳ درصد اشاره نمود (شکل ۵).



شکل ۵. پیامدهای منفی اجتماعی- فرهنگی ادغام روستاها در میاندوآب از نظر پاسخ‌گویان

### ۳-۲-۵. پیامدهای اقتصادی

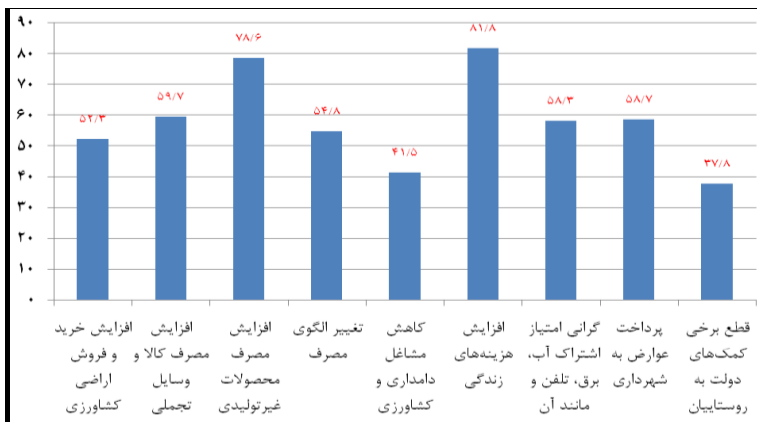
از پیامدهای مثبت اقتصادی ادغام روستاها در شهر میاندوآب از نظر پاسخ‌گویان می‌توان به افزایش اشتغال جوانان ۳۳/۴ درصد، افزایش فرصت‌های شغلی جدید ۲۹/۸ درصد، افزایش اشتغال زنان در امور خدماتی ۲۱/۸ درصد، جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی در فعالیتهای صنعتی ۴۸/۶ درصد، افزایش قدرت خرید مردم ۵۴ درصد، افزایش قیمت اراضی ۵۹/۸ درصد، افزایش تعداد کارگاه‌های صنعتی و نیمه صنعتی ۱۰/۸ درصد، افزایش تعداد انبارها ۱۴/۳ درصد، افزایش تعداد مراکز تعمیر خودرو ۱۴ درصد، افزایش تعداد کارگاه‌های تولیدی ۳۹ درصد، افزایش درآمدهای غیرکشاورزی ۴۱/۷ درصد، میزان مصرف محصولات تولیدی (خود مصرفی) ۱۹/۲ درصد و ایجاد و افزایش برخی مشاغل اداری، تجاری و خدماتی ۳۵/۷ درصد اشاره نمود (شکل ۶).



شکل ۶. پیامدهای مثبت اقتصادی ادغام روستاها در شهر میاندوآب از نظر پاسخ‌گویان

از پیامدهای منفی اقتصادی به افزایش امکان خرید و فروش اراضی کشاورزی ۵۲/۳ درصد، افزایش مصرف کالا و وسایل تجملی ۵۹/۷ درصد، افزایش مصرف محصولات غیر تولیدی ۷۸/۶ درصد، تغییر

الگوی مصرف ۵۴/۸ درصد، کاهش مشاغل دامداری و کشاورزی ۴۱/۵ درصد، افزایش هزینه‌های زندگی ۸۱/۸ درصد، بالا رفتن امتیاز اشتراک آب، برق، تلفن و مانند آن ۵۸/۳ درصد، پرداخت عوارض به شهرداری ۵۸/۷ درصد و قطع برخی از حمایت‌ها و کمک‌های دولت به روستاییان ۳۷/۸ درصد اشاره نمود (شکل ۷).



شکل ۷. پیامدهای منفی اقتصادی ادغام روستاها در شهر میاندوآب از نظر پاسخ‌گویان

## ۶. بحث و نتیجه‌گیری

به طور کلی برای درک میزان تأثیرپذیری جامعه نمونه از ادغام روستاها در شهر میاندوآب با توجه به ابعاد اقتصادی-اجتماعی و محیطی و کالبدی گویه‌ها منتخب از بین سؤالات پرسش‌نامه انتخاب و در هم دیگر ترکیب شد. با توجه به این که پرسش‌نامه بر اساس طیف لیکرت و پنج گزینه‌ای بوده متوسط گویه‌ها عدد ۱۵۰ انتخاب شد. در همین راستا فرض  $H_0$  تأکید دارد که در مجموع ادغام روستاها اثرات و پیامدهای منفی را به همراه دارد و در مقابل فرضیه  $H_1$  بر پیامدهای مثبت از دید جامعه نمونه تأکید دارد. با توجه میانگین پاسخ‌های بدست آمده از گویه‌ها عدد ۱۴۸/۳ برآورد شده است و تا عدد متوسط گویه‌ها یعنی عدد ۱۵۰ فاصله چندانی ندارد می‌توان ادعا کرد که اثرات و پیامدهای ادغام روستاها در شهر میاندوآب در مجموع از دید ساکنان مثبت ارزیابی شده است (جدول ۴). بنابراین مشخص می‌شود که پیامدهای مثبت ادغام روستاها در شهر میاندوآب بیش از آثار منفی آن است و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. موضوعی که توسط آمارهای توصیفی نیز تأیید شده است.

جدول ۴. نتایج شاخص‌های کالبدی، اقتصادی و اجتماعی براساس آزمون t از نظر پاسخ‌گویان

متغیر	وضعیت	معنی‌داری	سطح	مقدار T	انحراف معیار	میانگین پاسخ‌ها	تعداد نمونه
کالبدی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی	عدم تأیید $H_0$	۰/۱۴۹	-۱/۴۸۷	۸/۴۴	۱۴۸/۳	۲۶۰	

با مشاهده شواهد و آزمون به عمل آمده می‌توان اظهار نمود که اثرات و پیامدهای ادغام روستاها در شهر میاندوآب در مجموع از دید خانوارهای سکونتگاه‌های ادغامی مثبت ارزیابی شده است و بنابراین مشخص می‌شود که پیامدهای مثبت ادغام روستاها در شهر میاندوآب بیش از آثار منفی آن است و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. بررسی نظرات مسئولان شهرداری و شورای اسلامی سکونتگاه‌ها در زمینه معایب و مزایا ادغام روستا در شهر بیانگر آن است که بین آنها در زمینه مزایای ادغام روستا در شهر از حیث ایجاد و افزایش برخی مشاغل اداری، تجاری و خدماتی، رواج فرهنگ شهرنشینی و کمک به بالا رفتن سطح فرهنگ و اطلاعات عمومی مردم، تقویت زمینه ماندگاری جمعیت ساکن شهرها و جذب تعداد محدودی از مهاجران روستایی، ایجاد امکانات و مؤسسات خدماتی جدید، بهبود وضعیت فیزیکی شهر، جمع‌آوری زباله، افزایش ساخت و ساز مسکن و واحدهای تجاری و کنترل ساخت و ساز، احداث تأسیسات حفاظتی در شهر و اطراف آن و ارائه برخی خدمات از سوی شهرداری اتفاق نظر وجود دارد و همچنین از نظر معیایی همچون افزایش قیمت مسکن و بورس‌بازی، بالا رفتن سطح توقعات مردم، قطع برخی از کمک‌ها و حمایت‌های دولتی که شامل حال روستاییان می‌شود در نظر مسئولان، اعضای شورای اسلامی و خانوارهای سکونتگاه‌های ادغامی اتفاق نظر وجود دارد. از دیدگاه مسئولان و خانوارهای ساکن، معایب ادغام روستا در شهر اغلب با اتخاذ تصمیمات و سیاست‌های مقتضی قابل رفع است، به طور مثال افزایش هزینه‌های اشتراک آب و برق، تلفن و مانند آن که در این زمینه می‌توان ترتیبی اتخاذ نمود که بلافاصله پس از شناخت روستا به عنوان محله شهری این هزینه‌ها همانند سایر نقاط شهر نشود و طی مدت زمان طولانی‌تر هزینه‌های اشتراک خدمات مذکور هم سطح سایر نقاط شهر شود و یا این که در جهت گیری و گسترش شهر سعی شود اراضی کشاورزی اطراف شهر حفظ شود. نتایج نشان می‌دهد که بیشترین مزایای ادغام روستا در شهر در بعد کالبدی است و کمترین مزیت آن در بعد اقتصادی، حال آنکه برعکس، بیشترین معایب ادغام روستا در شهر در بعد اقتصادی و کمترین آنها در بعد کالبدی است. این موضوع مشخص می‌کند که تأثیر ادغام روستا در شهر در تغییرات کالبدی و افزایش خدمات شهری در سکونتگاه ادغامی بیشتر از ابعاد دیگر بوده و در زمینه مزایای ادغام روستا در شهر از بعد کالبدی، اتفاق نظر بیشتری در بین مسئولان محلی و خانوارهای نمونه وجود دارد.

از بعد کالبدی و با استفاده از مؤلفه‌های مورد بحث به این نتیجه رسیدیم که هرچه مدت زمان بیشتری از ادغام روستا در شهر می‌گذرد، تعداد انواع امکانات و خدمات شهری در سکونتگاه ادغامی نسبت به قبل از آن افزایش یافته و کیفیت ارائه اکثر خدمات، به‌ویژه خدمات اداری - اعتباری و بهداشتی درمانی، بهبود یافته است. همچنین بین میزان ادغام روستاها در شهر (از نظر ابعاد کالبدی، اقتصادی و اجتماعی) و فاصله روستای ادغامی تا مرکز شهر و جهت توسعه برنامه‌های توسعه‌ی شهر (مسیر توسعه فیزیکی - کالبدی) رابطه معنی‌داری وجود دارد. بدین لحاظ که روستاهایی که فاصله کمتری نسبت به مرکز شهر داشته‌اند رشد و توسعه بیشتر یافته و از خدمات شهری بیشتری نسبت به سایر روستاهای ادغامی داشته‌اند که به تبع آن، دارای پذیرش جمعیت و خانوارهای بیشتری بودند. به عنوان مثال روستای ادغامی قره‌ورن فاصله کمتری با محدوده خدماتی پیشین شهر میاندوآب داشته است. فاصله کمتری تا مرکز شهر به نسبت سایر روستاهای ادغامی دارد. از این رو، این روستا با سرعت بیشتری در شهر میاندوآب ادغام گشته و حتی اراضی حد فاصل این روستا با

شهر اصلی نیز به زیر ساخت و ساز رفته است و تقریباً هیچ فضای بازی حذف‌شده این روستا با شهر اصلی (میان‌دوآب) وجود ندارد. در حالی که در بیشتر روستاهای ادغامی (به عنوان مثال؛ ابراهیم نایب‌کندی و بشیرکندی) این فاصله نسبت به قره‌ورن بیشتر بوده است که این امر فرضیه حاضر را تأیید می‌کند.

گسترش سریع فیزیکی شهرها یکی از موارد مهم توسعه شهرنشینی در ایران است. افزایش بی‌رویه شهرها و رشد ناموزون آنها به دلیل مهاجرت‌های بی‌رویه از روستا به شهر و افزایش جمعیت، یکی از مشکلات اصلی شبکه سکونتگاهی کشور است. بر این اساس یکی از مسائل شهرها، رشد شهرنشینی و به تبع آن گسترش شهر بر روستاهای اطراف آن و الحاق و ادغام روستا در شهر است، که پیامدهایی چون حاشیه‌نشینی، نابودی اراضی کشاورزی، افزایش جمعیت شهرها، عدم امکان پاسخگویی برخی از خدمات و کاربری‌ها در شهر، گسستگی بافت‌های فیزیکی، مشکلات زیست‌محیطی، خصوصاً آلودگی و نابسامانی شهری را بر نواحی پیرا شهری به دنبال دارد. از این رو با برنامه‌ریزی جامع می‌توان انتظار داشت که ادغام روستا در شهر به همراه بسترها و زمینه‌های مناسب در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی علاوه بر ایجاد توسعه در سکونتگاه‌های ادغامی و افزایش نقش و کارکرد آنها، بتواند بسترهای توسعه‌ی منطقه‌ای و ملی را نیز به‌وجود آورد.

نتایج بررسی نشان داد که گسترش شهر میان‌دوآب براساس خواست‌ها و نیازهای جامعه شهری، دگرگونی و تحولات پرمخ‌گذاشته را در عرصه‌های گوناگون بر روستاهای مورد مطالعه تحمیل کرده است. نیاز به مسکن و ساخت و سازهای بیشتر برای مهاجران، گسترش شهر میان‌دوآب و روستاهای مورد مطالعه را از جوانب مختلف به دنبال داشته است که این امر عمدتاً از طریق تغییر کاربری اراضی زراعی و باغی و به تعبیر دیگر بلعیدن اراضی و تبدیل آنها به کاربری مسکونی انجام پذیرفته است. متأسفانه این تغییر کاربری اغلب بدون برنامه، نامتوازن و ناندیشیده صورت گرفته است. و به جهت فقدان طرح و مدیریت کارآمد زمین در این قطعات، سوداگران زمین مزارع و باغات واقع در اطراف شهر را تصاحب و به صورت غیرقانونی آنها را تفکیک و در معرض بورس‌بازی زمین قرار داده‌اند. بطور کلی با روند فعلی به نظر می‌رسد که به جهت نبود محدودیت و تنگناهای توسعه‌ای، شهر میان‌دوآب با ادغام با برخی از روستاهای پیرامونی و از آن جمله روستاهای مورد مطالعه به یک پهنه‌ی وسیع فضایی و عملکردی تبدیل و مجموعه واحدی را تشکیل خواهد داد.

از بررسی انجام شده می‌توان نتیجه گرفت که با وجود این که اکثر پاسخ‌گویان اظهار داشته‌اند که آثار و پیامدهای مثبت ادغام روستایشان در شهر بیش از آثار و پیامدهای منفی است و از آن رضایت دارند ولی هنوز این اقدام نتوانسته به تمامی انتظارات اهالی جامعه عمل پیوشاند. به نظر می‌رسد برای ایجاد و استقرار بسترهای لازم برای توسعه در نواحی مشابه همزمان با فرایند ادغام روستا در شهر ایجاد بسترهای قانونی و حمایت از سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی و رونق کسب و کار ضروری است.

مسلماً بخش عمده‌ای از اثرات منفی و معایب ادغام روستا در شهر ناشی از در نظر نگرفتن شرایط و معیارهای اصولی برای ادغام روستا در شهر است. پس می‌توان با لحاظ شرایط و معیارها و ملاک‌های مناسب و همچنین اتخاذ راهبردهای صحیح توسعه از جنبه‌های منفی ادغام روستا در شهر کاست و جنبه‌های مثبت آن را تقویت نمود. در واقع ادغام برخی روستاهای اطراف نزدیک شهر میان‌دوآب در

این شهر، ادامه روند تکاملی شبکه سکونتگاهی این شهرستان به شمار می‌رود و تا اندازه‌ای نابرابری میان مراکز شهری و حوزه‌های روستایی را پر می‌کند. رشد جمعیت، شهرگرایی و بازده نزولی کشاورزی، تعامل و پیوندهای روستایی - شهری بیشتری را در اقتصاد محلی ایجاد می‌کند و گرایش‌های جاری در توجه به جریان افراد، پول و اطلاعات و همچنین الگوهای تنوع‌پذیری شغلی، دگرگونی‌های کالبدی، اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی مهمی در روستاها ایجاد می‌شود که این امر به ویژه در تنظیم سیاست‌هایی با هدف کاهش فقر و حمایت از نقش مثبت مراکز شهری در روند توسعه مناطق پیرامونی آنها به عنوان امری ضروری مورد تأکید قرار گرفته است. بنابراین از آنجا که در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین حفظ اراضی زراعی، باغ‌های مثمر، جنگل و سایر عرصه‌های محیط طبیعی (چه به لحاظ قانونی و چه با رعایت الزامات فضایی و اقتصادی) نیز الزامی می‌باشد، ساماندهی این شهرها در قالب باغ‌شهر از ویژگی و مزیت‌های زیر برخوردار می‌گردد:

- با سازماندهی شهر در قالب محله‌های مسکونی فعلی، اراضی زراعی و باغی حفظ خواهد شد. بنابراین مسکن و خانوارهای جدید در محله‌های مسکونی و خانه‌های کنونی مستقر می‌شوند که در حال حاضر از سرانه مسکونی بالایی برخوردارند.

- خانوارهای محلات مسکونی پراکنده از خدمات زیربنایی و شهری بهره‌مند می‌شوند که پیش‌تر به دلیل پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی اقتصادی محسوب نمی‌شد. اما اکنون شهرداری موظف به تقویت و اصلاح شبکه معابر روستایی و تبدیل آنها به خیابان‌ها و کوچه‌های شهری گردیده و خدماتی همچون لوله‌کشی آب آشامیدنی، گاز طبیعی، دفع زباله و سیستم فاضلاب، تلفن و غیره به خانوارهای ساکن در محدوده شهری جدید عرضه می‌شود.

- با بازنگری فرآیند ادغام روستاهای اطراف نزدیک میاندوآب در این شهر و اتخاذ رویکرد توسعه منطقه‌ای با توجه رویکردهای جدید برنامه‌ریزی، همچون تدوین سند چشم‌انداز توسعه سکونتگاه‌ها می‌توان به توسعه متوازن شهر در آینده‌ای نزدیک رسید.

- تدوین و اجرای مقررات قانونی اجرایی برای ادغام سکونتگاه‌ها در یکدیگر.

- افزایش نقش مردم و سازمان‌های غیردولتی در فرایند ادغام روستاها در شهر.

- با توجه به تبعات زیست محیطی که رشد سریع شهرها در مناطق دشتی و جلگه‌ای ایران به همراه داشته و دارد و به منظور حفظ کاربری اراضی کشاورزی و درعین حال ساماندهی اسکان جمعیت رو به تزاید، الگوی توسعه آتی این قبیل شهرها بایستی به صورت منفصل (ناپیوسته) انتخاب گردد.

## ۷. منابع

۱. اداره کل مسکن و شهرسازی آذربایجان غربی، ۱۳۸۰، طرح جامع شهر میاندوآب، مهندسین مشاور زیستا.
۲. افروغ، عماد، ۱۳۷۷، جامعه و نابرابری اجتماعی ارائه الگویی برای جداگزیبنی فضایی و پیامدهای آن، رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.
۳. بدری، سیدعلی، ۱۳۸۰، ارزیابی پایداری راهبرد اسکان مجدد روستایی، نمونه موردی: مجموعه ادغامی آب‌پر، رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.
۴. پاپلی یزدی، محمد حسین و رجبی سناجرودی، حسین، ۱۳۸۲، نظریه‌های توسعه شهر و پیرامون، انتشارات سمت.

۵. خاکساری، علی، شکیبامنش، امیر و قربانیان، مهشید، ۱۳۸۷، **محلله‌های شهری در ایران**، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۶. رضوانی، علی‌اصغر، ۱۳۸۲، **روابط متقابل شهر و روستا با تأکید بر ایران**، انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
۷. رهنمایی، محمدتقی، ۱۳۶۹، **توسعه تهران و دگرگونی در ساختارهای نواحی روستایی اطراف**، فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۱۶.
۸. رهنمایی، محمدتقی، ۱۳۷۳، **دولت و شهرنشینی**، نقدی بر نظریه‌ی عناصر شهری قدیمی و سرمایه‌داری بهره‌بری هانس بوبک، فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳۲.
۹. ساعدلو، هوشنگ، ۱۳۵۲، **مقدمه‌ای بر شناخت مسائل شهری**، انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
۱۰. سرور، رحیم، ۱۳۸۳، **استفاده از روش AHP در مکان‌یابی جغرافیایی (مطالعه موردی: مکان‌یابی جهت توسعه آنی میان‌دوآب)**، فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۹.
۱۱. صادقی طاهری، اعظم، ۱۳۸۷، **مطالعه تطبیقی پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی ادغام روستا در شهر**، مطالعه موردی: روستاهای ادغامی در شهر کاشان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور گنبدکاووس.
۱۲. صرافی، مظفر، ۱۳۷۷، **مبانی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای**، انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
۱۳. طاهرخانی، مهدی، رکن‌الدین افتخاری عبدالرضا (۱۳۸۳)، **تحلیل نقش روابط متقابل شهر و روستا در تحول نواحی روستایی استان قزوین**، نشریه مدرس شماره ۳۵.
۱۴. ظاهری، محمد، ۱۳۸۷، **نقش روند گسترش کالبدی شهر تبریز در ایجاد تغییرات کاربری اراضی حومه شهر و روستاهای حوزه نفوذ**، مطالعه موردی: روستاهای الوارسفلی، باغ معروف، شادآباد مشایخ و کندرود، فصل‌نامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۳.
۱۵. فیروزنیا، قدیر، ضیاءتوانا، محمدحسن و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، ۱۳۸۶، **تبیین فرآیند تحول روستا با بهره‌گیری از نظریه چرخه حیات**، مدرس علوم انسانی؛ شماره ۱.
۱۶. گلی، علی، ۱۳۸۳، **تحلیل فرآیند گذار از روستا به شهر و طراحی مدلی برای شناسایی روستاهای درحال-گذار در ایران**، رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۷. مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، **سرشماری عمومی نفوس مسکن شهرستان میان‌دوآب**، دوره ۱۳۸۵-۱۳۳۵.
۱۸. مهدوی، مسعود، ۱۳۸۲، **مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران**، انتشارات سمت.
۱۹. مهندسان مشاور DHV هلند، ۱۳۷۱، **رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی مراکز روستایی**، جلد اول، ترجمه سیدجواد میر و همکاران، سلسله انتشارات روستا و توسعه، شماره ۱۰، چاپ اول، مرکز تحقیقات و بررسی مسایل روستایی، وزارت جهاد سازندگی، تهران.
۲۰. نظری، عبدالحمید، ۱۳۸۳، **نقش دولت در توسعه شبکه ارتباطی و تأثیر آن در تحول سیستم حمل و نقل روستایی با تأکید بر روابط شهر و روستا در ایران (مورد: استان گلستان)**، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۳.

21. Pacione, M., 1985, **Rural Geography**, Harper and Row Publishers. Vol.1, Pp183.

22. Tacoli, C., 1998, **Bridging the Divide: Rural-Urban Interactions and Livelihood Strategies**, IIED, Gatekeeper Series. No. SA77, L.